

VÉKÁS LAJOS

Az ausztriai magánjog az Országbírói Értekezlet utáni magyar magánjogban

The Austrian ABGB in the Hungarian Private Law after the Provisional Rules for the Judicature of 1861

Abstract: Ferenc Raffay, a Hungarian professor of private law, who died young, wrote two textbooks: one on Hungarian law and another one Austrian law in the Kingdom of Hungary. This study is related to the latter. It summarizes the impact of the ABGB on Hungarian judicial practice and codification after the abrogation of the Austrian code in 1861. The paper also outlines the teaching of Austrian private law at Hungarian law schools until 1945.

Keywords: Austrian Civil Code (ABGB), Provisional Rules for the Judicature of 1861, Hungarian draft private law codes

Összefoglaló: Raffay Ferenc, a fiatalon elhunyt magyar magánjogász-professzor két tan- és kézikönyvet írt: az egyik a magyar magánjogot, a másik a Magyar Királyságban hatályos osztrák magánjogot tárgyalja. Az utóbbihoz kapcsolódik ez a tanulmány: összefoglalja az 1861-ben döntő részében hatályon kívül helyezett osztrák Polgári törvénykönyv (ABGB) hatását a magyar bírói gyakorlatra és a magánjog kodifikációjára, vázolja továbbá az osztrák magánjog jelenlétét az egyetemi oktatásban.

Kulcsszavak: osztrák Ptk. (ABGB), 1861-es Ideiglenes Törvénykezési Szabályok, polgári törvénykönyv-tervezetek

1. Bevezetés

Raffay Ferenc, akire e konferencián emlékezünk, 1901-ben a Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetemen szerzett magántanári képesítést. Még abban az évben meghívták az Eperjesi Evangélikus Jogakadémia tanárának, ahol a magyar és az ausztriai magánjogot adta elő. A magyar magánjogról írt,¹ három kiadást megélt kézikönyve mellett oktatási célú könyvet írt az osztrák magánjogról is. Az *Osztrák Magánjog* című,² 1906-ban megjelent tankönyvének bevezetésében (*Előzetes Tájékoztatójában*) elsőként az osztrák magánjog kifejezés értelmét világítja meg. Az itt idézett felsőoktatási tanulmányi és vizsgaszabályzatok felváltva használják az osztrák és az ausztriai jog kifejezést, amikor e

1 RAFFAY Ferenc: *A magyar magánjog kézikönyve*, I–II, Pannónia, Győr, 1909.

2 RAFFAY Ferenc: *Osztrák magánjog I. Füzet*, Sziklai Henrik Kiadása, Eperjes, 1906, 1–3. Ez a könyv az ABGB rendszerében a személyi- és családjogot, továbbá a dologi jogot tárgyalja.

jog oktatásának és vizsgáztatásának kötelezettségét előírják. Raffay találón mutat rá arra, hogy nem a következtelen szóhasználat, hanem az előírás tartalmának meghatározása okoz gondot. Hivatkozik a kortárs szerzők hasonló véleményére: *Katona Mór*, *Grosschmid* (Zsögöd) *Béni*, *Meszer* (később: *Meszlény*) *Arthur*, *Schwarz* (később: *Szászy Schwarz*) *Gusztáv* és *Márkus Dezső* írásaira, amelyek szintén az egyetemeken oktató osztrák magánjog mibenlétének és körülhatárolásának nehézségére hívták fel a figyelmet.³

A kérdés lényege szerint Raffay és az általa idézett szerzők arra keresték a választ, hogy az osztrák magánjognak mely szabályai alkalmazandók a Magyar Királyság területén, és pedig külön vizsgálva az „anyaállamot”, illetve Erdélyt, Horvát-Szlavonországokat, a katonai határőrvidéket, továbbá Fiumét és kerületét. A „szent korona országainak” az „anyaállamon kívüli” területein az osztrák Ptk. (ABGB) szabályainak alkalmazása a kiegyezés után is változatlanul kötelező maradt. Erdély vonatkozásában például így rendelkezett „az összes magyar minisztérium” 1867. június 27-én kelt rendelete, majd a Magyarország és Erdély egyesítésének részletes szabályozásáról szóló 1868: XLIII. törvénycikk 12. §-a.⁴ A „szoros értelemben vett anyaállam” tekintetében a kiindulópontot az Országbírói Értekezleten megalkotott *Ideiglenes Törvénykezési Szabályok* (Itsz.) jelentették.⁵ Az előzményeket csak röviden idézzük fel.

2. Az osztrák Polgári törvénykönyv (ABGB) oktrojált bevezetése, területi és időbeli hatálya

2.1. 1850-ben Schmerling osztrák igazságügy-miniszter bizottságot hozott létre, amely a Magyarországra oktrojálendő osztrák Polgári törvénykönyv (ABGB) egyes rendelkezéseinek a magyar viszonyokhoz való illesztését volt hivatott előkészíteni. A bizottság tagja volt a kor legnevesebb magyar jogászprofesszora, *Frank Ignác* is. Frank – szemben Deák Ferencsel – elfogadta a felkérést, de belső vívódásait nem tudta feloldani, és 1850. március 4-én Bécsben öngyilkos lett. *Vécsey Tamás* szerint „*Frank, hogy ne legyen a magyar jognak sírásójává, életétől válik meg*”.⁶

Az 1811-ben született osztrák kódexet Magyarországon az 1852. november 29-én kelt császári pátens vezette be,⁷ és 1853. május 1-jén lépett hatályba, és pedig nemcsak az

3 *Uo.*, 2., 1. lj.

4 *Uo.*, 5. Ehhez lásd Veress Emőd tanulmányát ebben a lapszámban.

5 Az Országbírói Értekezlet anyagát két kötetben tette közzé Apponyi György országbíró titkára, RÁTH György: *Az országbírói értekezlet a törvénykezés tárgyában*, Landerer és Heckenast, Pest, 1861. Az Országbírói Értekezlet lefolyásához és az Itsz. elfogadásához lásd Képeffy Imre alapos, kitűnő monográfiáját: *KÉPEFFY Imre: Az Országbírói Értekezlet története és öröksége*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2023, 286.

6 VÉCSEY Tamás: *Széchenyi és a magyar magánjog*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1895, 19.

7 RGBl. 246/1852; az alkotmányjogi feltételekhez lásd Christian NESCHWARA: *Die Geltung des Österreichischen Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuches in Ungarn und seinen Nebenländern von 1853 bis 1861*, Zeitschrift für Rechtsgeschichte – Germanische Abteilung, 1996, 362–376.

anyaországban, hanem – az 1849 óta önálló korona-államokká vált – Horvátországban, Szlavóniában, a Szerb Vajdaságban és a Temesi Bánságban is. Erdélyben külön császári pátenssel történt meg ugyanez,⁸ és ott a törvény 1853. szeptember 1-jétől volt hatályban. Az ABGB a mellékletében közzétett kiegészítő rendeletekkel és – korlátozottan – az ott hivatkozott jogszabályokkal együtt lépett hatályba,⁹ felváltva az addigi magánjogot, pontosabban a kódex tárgyát képező életviszonyokra vonatkozó magyar törvényeket, rendeleteket és szokásokat.¹⁰ A házassági jogi rendelkezéseket (Első Rész, II. Fejezet) csak részben kellett alkalmazni.¹¹ Hatálybalépése után, 1861-ig további igen fontos törvények (például a telekkönyvi rendtartás, a bányatörvény és az erdőtörvény) magyarországi hatálybaléptetésére is sor került.¹²

2.2. Az ABGB alkalmazásának kezdetei – érthetően – sok nehézséggel jártak. Meg kell ezt állapítanunk annak ellenére, hogy már az ABGB bevezetése előtt egy sor osztrák magánjogi törvényt hatályba léptettek mind Magyarországon, mind Erdélyben. Az alkalmazási problémákat az sem enyhítette, hogy az ABGB első teljes magyar fordítása már 1847-ben rendelkezésre állt, 1853-ban megjelent hivatalos fordítása is,¹³ és 1854-ben a kódex részletes magyarázatokkal kísért magyar nyelvű kiadása is napvilágot látott.¹⁴ Ez a kommentárjellegű munka – a szerző saját előadása szerint – többes célt tűzött maga elé: a törvénykönyv keletkezéstörténetének és lényegi törekvéseinek bemutatását, az egyes rendelkezések rendszeri összefüggésének feltárását, a magyar magánjog elvi átalakulásának megvilágítását és végül a főbb intézmények más kódexekkel történő összehasonlítását.¹⁵ A törvény szemlélete mégis teljesen új, annak négy évtizedes ausztriai gyakorlata pedig ismeretlen volt a magyar jogászok számára.¹⁶ A jogásképzésben bevezették ugyan az ABGB anyagából történő vizsgát, de ez természetesen csak szerény kezdetet jelenthetett. Nehezítette az osztrák törvény alkalmazását az a körülmény is, hogy annak szabályai mellett – visszaható hatály hiányában¹⁷ – a korábban keletkezett jogviszonyokra érvényesült a régi magyar jog is. Ilyen körülmények között a törvénykönyv alkalmazása szükségképpen tökéletlen volt, a perek

8 29. Mai 1853: RGBl. 99/1853

9 Lásd NESCHWARA: *i. m.*, 367.

10 Art. I des Kundmachungspatents vom 29. November 1852.

11 Lásd NESCHWARA: *i. m.*, 365.

12 ZLINSZKY János: *Ungarn = Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte. III/2*, szerk. Helmut COING, Beck, München, 1982, 2197; NESCHWARA: *i. m.*, 372.

13 A hivatalos törvénytöveg egy kétnyelvű (magyar és német) kiadásban jelent meg: Allgemeines österreichisches bürgerliches Gesetzbuch, kundgemacht mit dem Patente vom 29. November 1852 in den Königreichen Ungarn, Kroatien und Slawonien, der serbischen Woiwodschafft und dem Temeser Banat – samt den auf dieses Gesetzbuch sich beziehenden in dem Anhang enthaltenen nachträglichen Verordnungen. Hof- und Staatsdruckerei, Wien, 1853.

14 WENZEL Gusztáv: *Az Ausztriai Általános Polgári Törvénykönyv Magyarázata – Magyar-, Horvát-, Tótország, a Szerbvajdaság és a Temesi Bánság viszonyaira alkalmazva*, Geibel, Pest, 1854.

15 *Uo.*, VI.

16 Ez utóbbi nehézségre Wenzel is utal. *Uo.*, V.

17 A visszaható hatályt az ABGB 5. §-a kifejezetten kizárja; a kivételekhez l. NESCHWARA: *i. m.*, 371.

elhúzódásához, esetenként kaotikus helyzetek kialakulásához vezetett. Mindezek miatt a lakosság körében erősödött az osztrák törvénnyel szembeni – érzelmi alapon amúgy is meglévő – ellenérzés.¹⁸

A jogtörténetírás még jórészt adós az ABGB magyarországi peres és peren kívüli alkalmazási gyakorlatának feldolgozásával. Erre csak gondos levéltári kutatómunka adhat megfelelő alapot.¹⁹ A nem nagyszámú napvilágra hozott eset is mutatja azonban, hogy az ABGB szabályai a törvénykönyv rövid hatályban léte alatt – az alkalmazási nehézségek ellenére – átitatta a gyakorlatot. Megállapítható ez a személyi és családjog és a szerződési jog területén, nem is szólva a dologi jogról, ahol a telekkönyvi rendtartás 1855. december 15-i hatálybalépésével²⁰ szükségképpen teljesen megváltoztak az ingatlanforgalom dologi jogi keretei. Legújabbán *Homoki-Nagy* Mária publikációi, amelyek alapos levéltári kutatásokon alapulnak, sok érdekes ügyet hoztak felszínre.

2.3. Az olasz egységtörekvések jegyében indult háborúban az északolasz fronton elszenvedett vereség (Solferino, 1859) meggyengítette a bécsi császári hatalmat, és ezért a bécsi udvar a magyarokkal szemben is engedelményekre kényszerült. Az Októberi diploma kibocsátása jelentette az első lépést a kiegyezéshez.²¹ A diplomával egyidejűleg rendelkezett a császár arról, hogy a magyar nemzet jogfelfogásának megfelelő alapon működő ideiglenes igazságszolgáltatási rendszert kell létrehozni. Ennek érdekében a császár gróf *Apponyi* Györgynek, az 1860-ban visszaállított Curia elnökének vezetésével széles körű bizottságot küldött ki.²²

3. Az Országbírói Értekezlet és az Ideiglenes Törvénykezési Szabályok (Itsz.) megalkotása

3.1. Az Országbírói Értekezlet 1861. január 22-e és március 4-e között, meglepően rövid ideig ülésezett, és arról kellett döntenie, hogy miként állítsák helyre, illetve egészítsék ki a régi magyar jogot.²³ Az Értekezlet által kiküldött alvásztmány világosan látta a feladat nehézségeit. A régi magyar jog visszaállítása több területen, különösen az öröklési jogban nem látszott lehetségesnek. Mindenekelőtt az *ősiség eltörlése* és a *telekkönyvezés* bevezetése eredményezett olyan változásokat, amelyeket fenn kellett tartani. A mindenképpen szükséges hézagpótló szabályok megalkotása viszont törvényhozást kívánt volna, amire pedig az Értekezletnek nem volt kompetenciája. Az alvásztmány

18 NESCHWARA: *i. m.*, 374.

19 Lásd HOMOKI-NAGY Mária: *Az Osztrák Polgári Törvénykönyv hatása a magyar magánjogra = Kormányzás és kodifikáció – Tanulmányok az Újkori Európa jogfejlődéséről*, szerk. RÁCZ Lajos, Új Ember Kiadó, Budapest, 2006, 227–248, 229.

20 Az osztrák Telekkönyvi rendtartás átvételét az 1853. április 18-i rendelet kezdeményezte.

21 Októberi diploma (Diplom vom 20. Oktober 1860, RGrBl. 226); az igazságszolgáltatáshoz lásd a 4. és 5. pontokat. Lásd részletesen KÉPESSY: *i. m.*, 45–58.

22 Az Országbírói Értekezlet résztvevőihöz lásd *Uo.*, 73–78.

23 Az Országbírói Értekezlet feladatához lásd *Uo.*, 64–73.

az öröklési jog tekintetében ezért az osztrák törvénykönyv ideiglenes, egy megfelelő magyar törvény megalkotásáig történő hatályban tartására tett javaslatot.²⁴ Az Értekezlet plénümán a résztvevők többsége végül is nem ezt az indítványt, hanem egy közvetítő javaslatot fogadott el.²⁵ Nem utolsósorban *Deák* Ferenc nagy hatású intervenciójának következtében,²⁶ a plénüm is ragaszkodott az 1848-as törvényekben elfogadott elvekhez: az ősiség eltörléséhez és a törvény előtti egyenlőséghez. Egyebekben az Értekezlet úgy döntött, hogy nem terjeszkednek túl az 1848. évi XV. törvénycikk rendelkezésein, és annak elveit elfogadva kell visszaállítani hatályába a régi magyar magánjogot. Az Értekezlet egyúttal kiegészítő szabályokat is elfogadott.²⁷ Ez utóbbiak között születtek meg – többek között – az évszázados vitákat kiváltó, de alapjaiban ma is élő ági öröklés szabályai.²⁸ Az Értekezlet határozatainak következményeként, ahogy *Raffay* megállapítja: „[...] az állapot, amely szerint az optkv. a magyar szent korona országainak egész területén kötelező volt, tartott 1861. július 23-áig”.²⁹ Másként fogalmazva, a szoros értelemben vett anyaállamban a teljes ABGB alkalmazásának kötelezettsége ekkor megszűnt.

Az 1861-ben megalkotott Itsz. rendelkezései azért jelentettek rendkívül jelentős cezúrát a magyar magánjogban, mert – meghatározott kivételekkel – az ABGB szabályai helyett visszaállították „a magyar polgári anyagi magán-törvények” hatályát – „a közhitel, a jogfolytonosság és a helyzet szükségéi által igényelt [...] pótlásokkal”. Ahogy fentebb már kiemeltük, az eldöntendő kérdés éppen az volt, hogy mennyiben következett be ez a változás, illetve milyen kérdésekben és mennyiben élt tovább az osztrák magánjog?

3.2. Az osztrák jog tartós továbbélése a *telekkönyvi rendtartás* fenntartásával függött össze. Az Itsz. 145. §-a – bizonyos kiegészítésekkel – kifejezetten hatályban tartotta az 1855. december 15-én a telekkönyvek tárgyában kiadott rendeletet.³⁰ Ezzel összefüggésben *Raffay* – a tankönyve már idézett bevezetésében – az Itsz. két rendelkezése (21. § és 156. §) alapján kísérli meg körülhatárolni az ABGB alkalmazásának tárgyi hatályát az anyaállam magánjogában.³¹ Mindkét szabály a *Polgári Magánjog* címet viselő I. Részben található. Az Itsz. 21. §-a szerint „[...] fenntartatnak ideiglenesen az

24 *Uo.*, 95–97.

25 A heves és szerteágazó vitához lásd *Uo.*, 98–105.

26 *Uo.*, 106.

27 *Uo.*, 107–109.

28 Itsz. 10–12. §-ok. Vö.: VILÁGHY Miklós: *Az ági öröklés a Polgári Törvénykönyvben*, Jogtudományi Közlöny, 1966/1–2, 17–22; VÉKÁS Lajos: *Az ági öröklés „hamleti vívódásához”*, Jogtudományi Közlöny, 1973/5, 285–289.

29 RAFFAY: *i. m.*, 4. Érdekes párhuzamra hívja fel a figyelmet NIZSALOVSKY Endre: *Szalay László kodifikációs külföldi kapcsolatai és a sioni epizód = Tanulmányok a jogról*, szerk. NIZSALOVSKY Endre, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984, 57–72. Valais svájci kanton – szemben más kantonokkal, például a Berni Jurával vagy Genffel – Napóleon bukása után, 1815-ben, ötévi hatályban lét után ugyanúgy dobta el magától a francia Code civilt, mint 1861-ben az Országbírói Értekezlet az osztrák kódexet.

30 Az osztrák telekkönyvi rendszer a maga alapvető elveivel (közhitelesség, konstitutivitás stb.) lényegét tekintve 1973-ig változatlanul érvényesült, sőt fő vonalaiban máig él Magyarországon.

31 RAFFAY: *i. m.*, 4. Az Itsz. jogforrási jellegének sokat vitatott problematikájához lásd KÉPESSY: *i. m.*, 157–169.

országgyűlés intézkedéséig az ausztriai polgári törvénykönyv mind azon rendeletei is, melyek a [...] telekkönyvi rendelettel kapcsolatban állván, a telekkönyvek tárgyát képező valamely dolog szerzése vagy elidegenítése módjait meghatározzák”. A „telekkönyvekről” szóló szabályokat tartalmazó XII. fejezetben elhelyezett 156. § pedig hatályban tartja az ABGB mindazon rendelkezéseit, amelyek „valamely telekkönyvi jog megszerzésére vagy elenyésztésére alapul szolgálnak”. A meglehetősen „rugalmasan” fogalmazott rendelkezések számos értelmezési vitakérdésre adtak lehetőséget. Raffay szerint „a dologjog és a kötelmi jog egy része” maradt 1861. július 23-ától is az ABGB alkalmazási körében.³²

3.3. A bírói gyakorlatban bizonytalanság alakult ki azzal kapcsolatban, hogy valójában az ABGB-nek mely dologi jogi rendelkezéseit kell formálisan is hatályban lévőnek tekinteni. Az idézettek szerint, szorosán értelmezve az Itsz. rendelkezéseit, az ABGB dologi jogi szabályait csak azokban az esetekben lehetett volna alkalmazni, amelyekben az ügylet egy bejegyzett ingatlanon dologi jogváltozást eredményezett. A gyakorlatban azonban szükség volt az ABGB szinte valamennyi olyan rendelkezésének alkalmazására, amely telekkönyvezett ingatlanon fennálló bármilyen jogra vonatkozott. Bizonytalanságot okozott különösen az, hogy az ABGB számos dologi jogi szabály érvényesülésével kapcsolatban nem tesz különbséget ingó és ingatlan dolog között, hanem közös normákat állapít meg valamennyi dologra: ingókra, telekkönyvezett és nem telekkönyvezett ingatlanokra, továbbá telekkönyvben bejegyzett és oda nem bejegyzett jogokra. Példaként utalhatunk a használat, a haszonélvezet szabályaira vagy az elévülésre és elbirtoklásra vonatkozó rendelkezésekre. Ebből a jogi helyzetből fakadt, hogy a bíróságok az ABGB alkalmazása szempontjából rendszerint szintén nem tettek különbséget telekkönyvezett ingatlanok, illetve más dolgok és jogok között. Az ABGB dologi jogi szabályait olyan esetekben is gond nélkül alkalmazták, amikor nem telekkönyvezett dolog volt a jogvita tárgya. Ez szinte elkerülhetetlen volt olyan ügyekben, amelyekben egyszerre kellett telekkönyvezett ingatlanról és más dolgokról dönteni. A bíróságok gyakran nem utaltak ugyan a megfelelő paragrafusra, de ítéleteikben mégis az ABGB-re támaszkodtak. Ezt a megoldást táplálta önmagában az 1861 után kialakult, meglehetősen kusza jogállapot: az ősiség eltörlésével hatályon kívül helyeződtek a régi jog dologi jogi rendelkezések, újak pedig még nem voltak. Az ítélezésben ezért kezdettől fogva a szélesebb értelmezést fogadták el az ABGB dologi jogi szabályainak alkalmazását illetően. Megjegyezzük, hogy maga az osztrák telekkönyvi rendszer átvételével működő ingatlan-nyilvántartás számos olyan magyar anyagi jogszabályt tartalmazott, amelyeknek többsége az ABGB szellemében fogant.

Megállapítható tehát, hogy a magyar dologi jogban az ABGB széles körű hatása – adott esetben formális hatály nélkül is – hosszú távon is maradandónak bizonyult. 1900-ban, az első átfogó kódextervezet dologi jogi részéhez készült indokolásban – vizszzatekintve, de jelen időben – a következőket írta Imling Konrád, a tervezet e részének kidolgozója: „Mi sem természetesebb, mint az, hogy a joggyakorlat, valahányszor oly dologi jogi kérdés megválaszolása előtt áll, amelynek eldöntésére a magyar jogforrásokban nem talál támpontot, az ABGB szabályait veszi irányadóul, habár ezek nálunk törvényerővel nem bírnak.”³³

32 RAFFAY: *i. m.*, 5.

33 Idézi NIZSALOVSKY Endre: *Magyar magánjog mai érvényében, Dologi jog*, Grill, Budapest, 1928, 5.

3.4. Az osztrák törvénykönyv egyes rendelkezéseit *átmenetileg tovább alkalmazták* a dologi jogn kívül eső kérdések elbírálásánál is; például 1868-ig a holttá nyilvánításra vonatkozó,³⁴ 1877-ig az örökbefogadásra vonatkozó szabályokat változatlanul az ABGB rendelkezései jelentették.³⁵ A bíróságok – legalábbis tartalmilag – alkalmazták az osztrák törvénykönyv rendelkezéseit más területeken is. A *Homoki-Nagy* Mária által feldolgozott peres esetek azt bizonyítják, hogy az ABGB szabályaira – megfelelően korszerű magyar rendelkezések hiányában – még hosszabb ideig nagy szükség volt *személyi jogi* (például nagykorúsítási³⁶ ügyekben), továbbá *családjogi* (például szülő-gyermek kapcsolatra³⁷ vonatkozó) jogvitákban.³⁸ Ugyanezt állapíthatjuk meg a *közös tulajdon megszüntetésére* vonatkozó szabályokkal³⁹ és egyes *szerződési jogi* intézményekkel, például egyes szerződésszegési,⁴⁰ kártérítési rendelkezésekkel⁴¹ vagy a foglalóval⁴² kapcsolatban is. Eredményesen lehetett hivatkozni a szolgálati és a vállalkozási szerződés⁴³ szabályaira is.⁴⁴ Jellemző példaként idézhetjük, hogy a *deliktuális kártérítési felelősség* tekintetében az ABGB hatása a bírói gyakorlatra egészen a XIX. század végéig tartott. A magyar judikatúra e területen csak ekkor szakadt el az ABGB szabályaitól, például azzal, hogy a felsőbírósági ítéletek a kártérítés mértékét többé nem a felrőhatóság mértéke szerint állapították meg, mint korábban, az osztrák törvény 1324. §-a szerint, hanem – az elmaradt haszonra is kiterjedően – a teljes kártérítés elvéből indultak ki.⁴⁵

3.5. Az elmondottak azt mutatják, hogy a formálisan hatályon kívül helyezett ABGB közvetetten, a bírói jogn keresztül a magánjog sok területén még hosszú időn át érvényesült, és a judikatúrában *nemcsak a telekkönyvi joghoz kapcsolódó dologi jogi* kérdésekben alkalmazták az ABGB dologi jogi szabályait. Új magyar nyelvű kommentárok is megjelentek a maga egészében már évek óta hatályban nem lévő törvénykönyvhöz.⁴⁶ Joggal állapítja meg *Szladits* Károly, hogy az ABGB 1861 után is sokkal szélesebb körben élt a bírói jogalkalmazásban, mint azt a telekkönyvi rendtartás átvétele szükségessé tette volna. A XIX. század utolsó évtizedeiben, különösen az 1860-as és 1870-es

34 Az 1868. évi LIV. tc. hatálybalépéséig éltek az ABGB 24. és eredeti 112-114. §-aik; vö. ZLINSZKY Imre: *A magyar magánjog mai érvényben – különös tekintettel a gyakorlat igényeire*, Franklin, Budapest, 1891, 4.

35 1877. évi XX. tc.; vö.: ZLINSZKY: *i. m.*, 643.

36 ABGB 174. § és eredeti 252. §.

37 ABGB 179-186. §-ok.

38 HOMOKI-NAGY Mária: *Az Osztrák Polgári Törvénykönyv és a kiegészítés*, Jogtörténeti Szemle, 2007/3, 16-24.

39 ABGB 825-858. §-ok.

40 ABGB 919. §.

41 ABGB 1295-1341. §-ok.

42 ABGB 908. §.

43 ABGB 1151-1164. §-ok, illetve 1165-1171. §-ok.

44 HOMOKI-NAGY: *Az Osztrák Polgári Törvénykönyv hatása...*, *i. m.*, 238.

45 ASZTALOS László: *A magyar burzsoá magánjogtudomány fejlődése a kiegyezéstől az I. világháborúig*, Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae, 1968, 71-89, 75.

46 ÖKRÖSS Bálint: *Ausztriai Általános Polgári Törvénykönyv, felvilágosító jegyzetekkel s az ezen törvénykönyvre vonatkozó törvényekkel és rendeletekkel kísérve*, Heckenast, Pest, 1865.

években az ABGB befolyása túlnyomónak volt tekinthető, annak ellenére, hogy a magyar felsőbbíróságok az ABGB mellett más külföldi jog szabályait is szívesen figyelembe vették. A Curia ugyanakkor az esetek többségében – helyesen – különbséget tett az ABGB formális hatálya alá tartozó tényállások és az olyan esetek között, amelyekben az osztrák törvénykönyv szabályai csak például szolgáltak a bírói jogtalálásnál.⁴⁷

4. Az osztrák jog hatása a magyar magánjogi kodifikációkra

4.1. Közben – az 1861-es, meglehetősen kaotikus állapotokhoz képest meglepő gyorsasággal és kivételesen magas színvonalon – megkezdődött a *magyar magánjog önálló kodifikálása*. Előbb résztervezetek születtek: általános rész (1871, 1880), dologi jog, kötelmi jog, öröklési jog (1880 és 1885 között) és családjog (1892). Az első átfogó kódextervezet 1895 és 1900 között készült el.⁴⁸

A XIX. század végi kodifikációs munkálatok során az ABGB már csak egy volt a tervezetek előkészítése során figyelembe vett külföldi törvénykönyvek közül. A javaslatokat készítő bizottságok – a jegyzőkönyvekben dokumentáltan – *imponáló jogösszehasonlító bázisra* építkeztek. A két XIX. század eleji, természetjogi fogantatású nagy klasszikus kódexek: a *Code civil* és az ABGB mellett szisztematikusan feldolgozták a szász és a zürichi Polgári törvénykönyv szabályait, továbbá a drezdai és a bajor magánjogi kódexjavaslatokat, majd az 1883-ban hatályba lépett svájci kötelmi jogi törvény [Obligationenrecht (OR)] rendelkezéseit is. Mai szemmel is lenyűgöző az a körültekintő, alapos jogösszehasonlító alapokra építő előkészítés, ahogy ezek a kódextervezetek készültek.

Az ABGB túlnyomó befolyása a szerződési jog kodifikálása terén szűnt meg először. Ennek oka elsősorban az volt, hogy Magyarországon 1875-ben *kereskedelmi törvényt* alkottak,⁴⁹ amelyhez az 1861-ben a Deutscher Bund államaiban hatályba lépett ADHGB szolgált mintául. Ez a kereskedelmi törvény jó ideig a kodifikálatlan magánjognak is egyik fő forrása lett a szerződési jog területén. A bíróságok a kereskedelmi törvény szabályait alkalmazták magánjogi szerződéses vitákban is, például a szerződés megkötésére, az ügyletértelmezésre, a felén túli sérelem kizárására, a szerződés teljesítésére, az egyetemlegességre, a kötbérre, a foglalóra, a bánatpénzre, a törvényes kamatra, a kártérítésre. A kereskedelmi törvény szabályainak a magánjogi viszonyokra történő alkalmazását megkönnyítette az a körülmény, hogy ezek a normák „nem-kereskedőkre” is kiterjedtek, ha magának a szerződésnek a kereskedelmi jellege megállapítható volt.⁵⁰

47 SZLADITS Károly (szerk.): *Magyar magánjog*, I, Grill, Budapest, 1941, 95. Lásd továbbá GINYOVSKY József: *Az osztrák polgári törvénykönyv hatásában a magyar magánjogra – Szladits Károly előadásainak jegyzete*, Politzer, Budapest 1932.

48 Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezete öt kötetben, részletes indokolással, Grill, Budapest, 1901–1902.

49 1875. évi XXXVII. tc. (Kt.).

50 SZLADITS Károly: *Magyar magánjog...*, i. m. 97.

Ezzel megkezdődött a *német jog* intenzív hatása a magyar magánjog alakulására, amely aztán a BGB tervezeteinek közzétételével, majd a német magánjogi kódex elfogadásával (1896) és hatálybalépésével (1900) tovább erősödött. A legnagyobb hatása a német kódexnek a *szerződési jog* szabályozása terén volt. Nem vette át viszont a magyar jog a BGB jogügyleti tanát és az erre épülő és a személyi jogot is tartalmazó általános részt.⁵¹ *Szászy-Schwarz* Gusztáv igen meggyőző érveken alapuló javaslatát követve, már az 1900-as első átfogó tervezet elvetette a német kódex szerinti *általános részt*.⁵² Ezt az álláspontot a későbbi tervezetek is elfogadták, és elvetette a BGB megoldását az 1959-es Ptk.⁵³ és a 2013-as Ptk. is.⁵⁴ A magyar törvényhozó abból a megfontolásból indult ki, hogy az absztrakt jogügyleti szabályok éppen azokon a területeken nem alkalmazhatók, ahol az egyoldalú jogügyleteknek a legnagyobb szerepük van, azaz a végrendeletek jogában. Itt ugyanis minden magánjog speciális rendelkezéseket tart indokoltnak. Helyesebbnek látszott ezért részletesebben szabályozni a szerződések közös szabályait, az egyoldalú jogügyletekre pedig – speciális rendelkezések hiányában – ezeknek a szerződési szabályoknak a megfelelő alkalmazását előírni.⁵⁵

4.2. Az ABGB különleges, kiemelt helyzete a magánjogi kodifikációs munkálatok során is viszont szinte változatlan maradt a *dologi jog területén*. Ennek illusztrálására elég arra utalni, hogy az igazságügy-miniszter miért nem tartotta időszerűnek az első átfogó polgári jogi kódextervezet fölötti tanácskozást a dologi joggal kezdeni. A magyar törvénykönyv tervezetének koncepcióját megvitató 1883. október 27-i igazságügy-minisztériumi értekezlet jegyzőkönyvében a következő olvasható: „Az ABGB dologi jogi rendelkezései nálunk nagyrészt érvényben lévén, a dologi jognak életbeléptetése a magánjogi törvénykönyv valamennyi részei között a legkevésbé sürgős.”⁵⁶

Az ABGB a kodifikációs tervezetekben és a hatályos magyar törvénykönyvben is a dologi jogi szabályok körében hatott a leginkább. E hatások közül az absztrakciós elvetését kell kiemelni a tulajdonjog átruházásánál: a dologi jogi ügylet nem absztrakt, mint a BGB (929. cikk) szerint. A német példa sokáig kísértette a magyar magánjogot, de végül is az osztrák törvénykönyv és bírói gyakorlat tapasztalatai az absztrakciós elv

51 A Hoffmann Pál (1871) és a Győry Elek (1880) által készített, az Általános részre vonatkozó résztervezetek még a pandektarendszert követték, részletesek voltak, és felölelték a személyek jogát is. (Győry tervezete például 186 §-ból állt.)

52 Lásd SZÁSZY-SCHWARZ Gusztáv: *Az általános rész elhagyásának indokolása = A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetét előkészítő állandó bizottság Jegyzőkönyve*, Franklin, Budapest, 1897, 38–40; vö.: ZITELMANN Ernő: *Az „általános rész” értékéről a magánjogban, tekintettel a magyar polgári törvénykönyv tervezetére*, Jogállam, 1905/6, 397–429.

53 Lásd VILÁGHY Miklós: *A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvének rendszeréről*, Jogtudományi Közlöny, 1955/8, 457–487, 481–483.

54 Lásd VÉKÁS Lajos: *Bevezetés = Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*, szerk. VÉKÁS Lajos, GÁRDOS Péter, Wolters Kluwer, Budapest, 2020, 38.

55 Lásd VÉKÁS Lajos: *A kötetmek közös szabályai = Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*, szerk. VÉKÁS Lajos, GÁRDOS Péter, Wolters Kluwer, Budapest, 2020, 1445.

56 A királyi Igazságügy-minisztériumban felvett *Jegyzőkönyvek az Általános Magyar Polgári Törvénykönyv tervezetének tanácskozásairól*, Franklin, Budapest, 1885, 5.

mellőzhető voltát bizonyították.⁵⁷ Az ABGB hatása érezhető a dologi jogok tárgyi körének megvonásánál is. Lényeges eltérés ugyanakkor, hogy a magyar magánjog nem vette át az ABGB szabályát a dolog fogalmára vonatkozóan.⁵⁸ A Ptk. szerint – a BGB-hez hasonlóan – tulajdonjog tárgya csak birtokba vehető testi tárgy lehet, és a dologra vonatkozó szabályokat megfelelően alkalmazni kell a pénzre, az értékpapírra, továbbá a dolog módjára hasznosítható természeti erőkre is. Korlátolt dologi jogok tárgya viszont lehet vagyoni értékű jog és követelés is.

4.3. Közvetlen hatással volt az ABGB a magyar öröklési jog néhány kodifikált intézményére is.⁵⁹ Mindkét jog az *universalis successio* elvéből indul ki. Az átvétel fontos példaként említhetjük az örökség és a dologi hagyomány elhatárolását is. Ezt a megkülönböztetést – az ABGB 535. §-ának mintájára – máig alkalmazza a magyar öröklési jog [Ptk. 7:25. § (3) bek., 7: 31. § (1) bek.]. Még pregnánsabb hatást lehet megállapítani a kötelesrész felfogásával kapcsolatban. Mind az ABGB (764. §, 783. §), mind a Ptk. (7: 76. §, 7:84. §) kötelmi jogi követelésként és nem öröklési jogcímként koncipiálja a kötelesrészi igényt, e minősítés minden következményével (elévülés stb.) együtt. Alapjaiban az ABGB (577. §) volt a mintája a magyar jog végrendeleti formáinak is. Számos különbséget is fel lehet ugyanakkor fedezni a két öröklési jogban. Alapvető eltérés, hogy a magyar jog szerint (7:1. §) az örökhagyó halálával nemcsak megnyílik az öröklés, hanem az örökös *ipso iure* – minden további jogcselekmény nélkül – meg is szerzi az örökséget. Eltérés az is, hogy – szemben az ABGB-vel (608. §) – a Ptk. csak kivételesen, két speciális esetben [7:28. § (3) és (4) bek.] ismeri el érvényesnek az utóörökös-nevezést.

5. Az osztrák jog oktatása a jogi felsőoktatásban

A *jogi karokon* évtizedekkel Raffay professzori működése után is a tananyag részét képezte az ABGB. Az osztrák törvénykönyvet – egyedüli külföldi kódexként – még a két világháború között is tanították. Szladits például főkollégiumai egyikét – tükrözve az 1917-ben elnyert *venia legendi* formuláját – „*a magyar magánjog, tekintettel az osztrák polgári törvénykönyvre*” címmel hirdette meg. E tárgyat közvetlenül nyugdíjba menetele évében, az 1942/43-as tanévben adta elő utoljára.⁶⁰ Ennek fő oka az volt, hogy – miként bemutatni szándékoztuk – a bírói gyakorlat nemcsak az osztrák eredetű telekkönyvi

57 Lásd VÉKÁS Lajos: *Az új Polgári Törvénykönyv elmélet előkérdései*, HVG-ORAC, Budapest, 2001, 213.

58 ABGB 285. §: „*Alles, was von der Person unterschieden ist, und zum Gebrauche der Menschen dient, wird im rechtlichen Sinne eine Sache genannt.*”

59 Lásd HOMOKI-NAGY Mária: *Az osztrák polgári törvénykönyv hatása a magyar öröklési jogra = A német-osztrák jogterület klasszikus magánjogi kodifikációi – Tanulmányok az Optk. és a BGB évfordulói alkalmából*, szerk. RÁCZ Lajos, Martin Opitz Kiadó, Budapest, 2011, 59–75.

60 Asztalos szerint „Szladits előadásaiiban kevesebb szó esett az osztrák jogról, mint Kolosváryéban.” ASZTALOS László: *A civilisztika oktatásának és tudományának fejlődése a budapesti egyetemen 1945–1970 = Polgári jogi tanulmányok 2*, ELTE ÁJK, Budapest, 1973, 14.

joghoz szorosan kapcsolódó dologi jogi kérdésekben, hanem lényegesen szélesebb körben alkalmazta az ABGB szabályait. Ékes bizonyíték erre, hogy miután 1928-ban közzétették, sőt az Országgyűlés Képviselőháza elé terjesztették a Magánjogi törvénykönyv-javaslatot (Mtj.),⁶¹ a kézikönyvek ugyan ennek a kódextervezetnek a rendszerében tárgyalták a dologi jog anyagát, de a legtöbb témakörben közölték az ABGB szövegét is. Nizsalovszky Endre 1928-ban megjelent dologi jogi jogszabály-összeállításának előszavában a következőket írta „Az Mtj. dologi jogi része teljes szövegének közlése mellett sem hagyhattam el az ABGB rendelkezéseinek közlését, mert azok – ha jelentős részben az írott jog ereje nélkül is – háromnegyed századon keresztül erősen inspirálták a magyar bírói gyakorlatot. Alig hihető, hogy ezt a befolyást az Mtj. már javaslat alakjában máról-holnapra megtörje, ha a korábbi tervezetek évtizedek alatt sem tudták megtörni az osztrák törvénykönyv hatását. [...] Az ABGB közlése egyébként már csak azért is kötelességem volt, mert elsősorban a mai jogról kellett képet adnom. Ennek a képnek pedig az ABGB dologi jogi rendelkezései jelentős részükben integráns alkotórészei.”⁶²

6. Összefoglalás

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy bár az ABGB kevesebb mint egy évtizedig volt hatályban Magyarországon, tényleges hatása ennél jóval hosszabb és maradandóbb. Kerek egy évszázadon keresztül: 1861-től az 1959-es Polgári törvénykönyv 1960. május 1-jei hatálybalépéséig éltek az osztrák törvénykönyv dologi jogi szabályai a magyar bírói gyakorlatban. Nem lebecsülhető befolyást gyakorolt az ausztriai kódex a magyar magánjog hosszan tartó kodifikációs munkálataira is.

Irodalomjegyzék

1. ASZTALOS László: *A magyar burzsoá magánjogtudomány fejlődése a kiegyezéstől az I. világháborúig*, Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Budapestinensis de Rolando Eötvös Nominatae, 1968, 71–89.
2. ASZTALOS László: *A civilisztika oktatásának és tudományának fejlődése a budapesti egyetemen 1945–1970 = Polgári jogi tanulmányok 2.*, ELTE ÁJK, Budapest, 1973.
3. GINYOVSZKY József: *Az osztrák polgári törvénykönyv hatásában a magyar magánjogra – SZLADITS Károly előadásainak jegyzete*, Politzer, Budapest, 1932.
4. HOMOKI-NAGY Mária: *Az Osztrák Polgári Törvénykönyv hatása a magyar magánjogra = Kormányzás és kodifikáció – Tanulmányok az Újkori Európa jogfejlődéséről*, szerk. RÁCZ Lajos, Új Ember Kiadó, Budapest, 2006, 227–248.
5. HOMOKI-NAGY Mária: *Az Osztrák Polgári Törvénykönyv és a kiegyezés*, Jogtörténeti Szemle, 2007/3, 16–24.

61 1928. március 1-jén, 500. sz. alatt.

62 NIZSALOVSKY: *Magyar magánjog...*, i. m., 5.

6. HOMOKI-NAGY Mária: *Az Osztrák Polgári Törvénykönyv hatása a magyar öröklési jogra = A német-osztrák jogterület klasszikus magánjogi kodifikációi – Tanulmányok az Optk. és a BGB évfordulói alkalmából*, szerk. RÁCZ Lajos, Martin Opitz Kiadó, Budapest, 2011, 59–75.
7. KÉPÉSSY Imre: *Az Országbírói Értekezlet története és öröksége*, Gondolat Kiadó, Budapest 2023.
8. Christian NESCHWARA: *Die Geltung des Österreichischen Allgemeinen Bürgerlichen Gesetzbuches in Ungarn und seinen Nebenländern von 1853 bis 1861*, Zeitschrift für Rechtsgeschichte – Germanische Abteilung, 1996, 362–376.
9. NIZSALOVSKY Endre: *Magyar magánjog mai érvényében. Dologi jog*, Grill, Budapest, 1928.
10. NIZSALOVSKY Endre: *Szalay László kodifikációs külföldi kapcsolatai és a sioni epizód = Tanulmányok a jogról*, szerk. NIZSALOVSKY Endre, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984, 57–72.
11. ÖKRÖSS Bálint: *Ausztriai Általános Polgári Törvénykönyv, felvilágosító jegyzetekkel s az ezen törvénykönyvre vonatkozó törvényekkel és rendeletekkel kísérvé*, Heckenast, Pest, 1865.
12. RAFFAY Ferenc: *Osztrák magánjog*, Sziklai Henrik Kiadása, Eperjes, 1906.
13. RÁTH György: *Az országbírói értekezlet a törvénykezés tárgyában*, Landerer és Heckenast, Pest, 1861.
14. SZÁSZY-SCHWARZ Gusztáv: *Az általános rész elhagyásának indokolása = A Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetét előkészítő állandó bizottság Jegyzőkönyvei*, Franklin, Budapest, 1897, 38–40.
15. SZLADITS Károly (szerk.): *Magyar magánjog. I. kötet*, Grill, Budapest, 1941.
16. VÉCSEY Tamás: *Széchenyi és a magyar magánjog*, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1895.
17. VÉKÁS Lajos: *Az ági öröklés „hamleti vívódásához”*, Jogtudományi Közlöny, 1973/5, 285–289.
18. VÉKÁS Lajos: *Az új Polgári Törvénykönyv elmélet előkérdései*, HVG-ORAC, Budapest, 2001.
19. VÉKÁS Lajos: *Bevezetés = Nagykomentár a Polgári Törvénykönyvhöz*, szerk. VÉKÁS Lajos, GÁRDOS Péter, Wolters Kluwer, Budapest, 2020, 29–41.
20. VÉKÁS Lajos: *A kötelmek közös szabályai = Nagykomentár a Polgári Törvénykönyvhöz*, szerk. VÉKÁS Lajos, GÁRDOS Péter, Wolters Kluwer, Budapest, 2020, 1443–1525.
21. VILÁGHY Miklós: *A Magyar Népköztársaság Polgári Törvénykönyvének rendszeréről*, Jogtudományi Közlöny, 1955/8, 457–487.
22. VILÁGHY Miklós: *Az ági öröklés a Polgári Törvénykönyvben*, Jogtudományi Közlöny, 1966/1–2, 17–22.
23. ZITELMANN Ernő: *Az „általános rész” értékéről a magánjogban, tekintettel a magyar polgári törvénykönyv tervezetére*, Jogállam, 1905/6, 397–429.
24. ZLINSZKY Imre: *A magyar magánjog mai érvényben – különös tekintettel a gyakorlat igényeire*, Franklin, Budapest, 1891.
25. ZLINSZKY János: *Ungarn = Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte. III/2*, szerk. Helmut COING, Beck, München, 1982.
26. WENZEL Gusztáv: *Az Ausztriai Általános Polgári Törvénykönyv Magyarázata – Magyar-, Horvát-, Tótország, a Szerbajdaság és a Temesi Bánság viszonyaira alkalmazva*, Geibel, Pest 1854.